

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Вітаю й ласкаво прошу до «Палімпсеста».

Це не роман. Це — збірка оповідань. Це не оповідання, а переднє слово до збірки. Це — послідовність ідей, які я транслюю вашій свідомості за посередництва слів, що деякі з них можуть виявитися неправдивими. «Небезпека! Тут живуть епістемологічні дракони!..»

Мене звать Чарлі Стросс, і в мене є порок, якому я час від часу віддаюся. Я пишу коротку прозу. Оповідання різної довжини я пишу й публікую в журналах досить давно. Моя перша історія побачила світ у британському часописі НФ «Interzone» ще далекого 1986 року. Незважаючи на те, що багато грошей я за них не одержую, відмовитись від цього все одно не можу, навіть попри те, що вже давно професійний письменник і заробляю тільки цим.

У більшості жанрів художньої літератури коротка проза, як відомо — мертвий формат. Ще в 1950-х рр. на розкладках будь-якого газетяра лежали журнали оповідань на всяк смак. Однак зміни в структурі журнального бізнесу вбили ринок літературних додатків, і те, що колись приносило головний прибуток більшості авторів, перетворилося на пустелю. Навіть наукова фантастика, де існувала тривала традиція короткої прози, що була одним із її головних різновидів аж з 1920-х рр. та сторінок журналу «Astounding Science Fiction» і якій було значно простіше виживати на поприщі щомісячників, аніж багатьом іншим жанрам — навіть фантастика стала вбогим ґрунтом для заробітку. Бо так розвивався видавничий бізнес: хочеш заробляти — пиши романи. Журнали короткої прози (за дуже малим винятком) платять дріб'язок.

Але так було не завжди. Науково-фантастичний роман до 1950-х рр. був диковинкою. І знамениті імена раннього НФ-канону — Айзек Азімов, Роберт Гайнлайн, Артур Кларк, як і менше знані імена таких, як Фредерік Браун, Сіріл Корнблут чи Альфред Бестер — переважно були авторами короткої прози. Ринок, здавалося, не бачив кінця-краю з його десятками щомісячників pulp fiction'у, які вимагали постійного підживку, а публіка ще не призвичаїлася до скляної цицьки телебачення. Відео вбило не стільки радіозірку, скільки поставило хрест на ринку короткої прози, запропонувавши втомленим робітникам альтернативний спосіб відпочити й забути.

Однак НФ-оповідання вижило до наших днів. Як не дивно, йому ведеться значно краще, ніж багатьом іншим жанрам, де ця форма по суті вимерла. Воно далеке від процвітання, принаймні в порівнянні із золотим віком бульварної літератури, однак читачі НФ консервативні, а ті з нас, хто пише коротку прозу, роблять це переважно не за гроші: наші мотиви не настільки очевидні.

(Чесно кажучи, я взагалі, мабуть, не знаю жодного автора, який би писав *хоч якого обсягу* прозу винятково через гроші. Якщо вам підвладне мистецтво складати слова у речення, то на життя можна заробляти дуже багатьма різними способами, більшість із яких значно надійніші від життя автора на вільних хлібах. Боюся прозвучати аж надто узагальнююче, але письменництво — це одна з професій, яку здобуваєш, бо *не можеш* інакше, і будь-які спроби знайти собі виправдання в історіях комерційно успішних письменників дуже однобічні. І я готовий закластися, що якби Стівенові Кінгу не вдався його прорив із «Керрі», а перший «Гаррі Поттер» Дж. К. Роулінг розійшовся оригінальним накладом 1000 примірників і більше не передруковувався, то вони би однаково продовжували писати.)

Скажу за себе. Я одержимий красним письменництвом. Я пишу, бо в моєму мозку постійно рояться прикольні ідеї, і мені їх потрібно випускати назовні, а то голова просто вибухне від них. Але це лиш одна з причин, чому я пишу літературу, інакше я міг би обійтися і звичайним щоденником. Мені сильно дошкуляє ще одна річ, а саме — бажання спілкуватися, бажання линути до людей і торкатися їх. (Ну, або просто зазирнути під кришку їхньої головної каструльки й приправити їхні думки дрібною когнітивного дисонансу, швиденько все це переколотити й навшпіньках утекти з шаленим хіхіканням.) Усі, кого я знаю в цій сфері, мають аналогічні дошкульні мотиви, що змушують їх публікуватися або котитися під три чорти, спілкуватися або вмерти.

І якщо ви такий компульсивний комунікатор, то ніщо не приваблює вашу увагу так, як реакція публіки — сигнал, що говорить: повідомлення одержано. Для багатьох письменників гонорар — прояв такого зворотного зв'язку, ніщо не свідчить про одержання повідомлення краще від виплати перших роялті, коли ваша книжка відбиває виплачений вам аванс. Це говорить про те, що люди реально пішли й *купили* її. (Плюс вам тепер є за що сходити в бакалію.) А ще ж є рецензії, які незалежно від того, блискучі вони або ж помилкові — інколи і блискучі, й помилкові *водночас* — багато говорять про те, як ваші ідеї сприйняли або не зрозуміли. За це в магазині не скупися, але вони все одно відіграють для нас велике значення.

Реакції на роман з'являються не одразу, і ви немовби кислого пива обпилися після того, скільки всього вклали в цей купаж.

Уявіть собі, що ви маєте постійну роботу. Ви ходите в офіс щодня, а ще маєте кавову машину. Ваш офіс — на відстані трьох кроків від дверей вашої спальні. (Навіть їздити не доводиться!) Ви проводите в ньому час, переважно самі, і пишете, як пощастить — без втручання інших людей і перешкод. Інколи вам стає нудно, і ви берете пару вихідних, щоб зайнятися хатніми справами або сходити по магазинах. А інколи вам доводиться працювати до десятої ночі в суботу, бо перед цим ви брали в четвер і п'ятницю вихідний, і тепер ваша совість нашіптує на вухо, мовляв, негайно відпрацюй. Майже завжди ви тільки самі з собою.

Ви помітите, що часу на роман іде зазвичай не менше місяця і не більше року. Інколи трошки більше, інколи трошки менше. Коли твір готовий, ви його передаєте своєму агенту або редакторові, і він зникає з поля зору на декілька місяців. Потім вигулькує уже як позиція в видавничій черзі, по якій просувається згідно з чітко виписаними процедурами, перш ніж опинитися в картонній коробці з готовою продукцією. Простору для маневру майже не лишається, але коли ви здаєте книжку, то в гардкавері вона з'являється десь за рік (і ще за два роки — в м'якій палітурці).

Отже, раз на рік грають фанфари й пускають салюти, коли нова книжка відправляється в друк. Після цього на вас чекає тонка цівочка рецензій і читацьких відгуків, які тектимуть десь пару місяців. А потім знову довго пануватиме тиша, яку позначить лиш нетиповий фанатський лист (непропорційно велика частина якого, як і решта шістнадцять листів, перейматиметься грубою друкарською помилкою на сторінці сім, що її не помітили ні ви, ні жоден із ваших редакторів)...

З оповіданнями геть усе інакше. У порівнянні з романами вони значно скорочують цикл реакції читачів і критиків на твір. (Ось чому

багато хто з нас береться передусім за оповідання, перш ніж сідати за романи.) Коротка проза виробляє залежність до себе, немовби ми — пацюки в біхевіористському експерименті, який винагороджує успішне виконання складної дії ударом електричного струму, прямо в медіальний передньомозковий пучок. Вам не тільки не потрібні місяці чи роки для їх написання (як зійде натхнення, то ви впораєтеся і за кілька днів чи навіть годин), а ще й можна запропонувати їх у журнал чи антологію і почути думку редактора вже за пару місяців. Ба більше, якщо журнал вирішить купити у вас оповідання, то воно вже може вийти друком за якийсь квартал. Тож сильніше тисни на кнопку, пацюче! Прекрасний вишкіл і мотивація набратися терпіння для більшої і повільнішої роботи з написання роману.

Тривалість циклу, що йде на створення й публікацію оповідань — мій другий мотив. Я працюю з новими ідеями так, як не зміг би, пишучи роман. Романи — це масштабні й громіздкі проєкти, що потребують чимало часу. На противагу їм коротка проза — швидкий інструмент випробування чогось нового з експериментальної майстерні автора. Я можу зосереджуватися на конкретній ідеї, механізмі чи знарядді її втілення і забути про все інше. Це тримає мене у фокусі і дозволяє не відволікатися на питання загальної збалансованості сюжету чи відповідності мотиваціям персонажа.

Відсутність серйозних гонорарів — також плюс. На кону стоїть менше. Пишучи роман, я не можу собі дозволити експерименти з неапробованою манерою письма. У найгіршому випадку, якщо текст вийде непридатним для редагування, я ризикую просто викинути в сміття результати піврічної роботи: халепа й потенційна катастрофа, якщо ви працюєте самі на себе та обмежені термінами подачі матеріалу. Зате у випадку з оповіданнями абсолютно не страшно пожертвувати днем чи двома й подивитися, чи спрацює ваш новий підхід. Згодуйте його журналу, покажіть публіці й подивіться, чим запасатимуться ваші читачі: гнилими помідорами чи золотими монетами. Або візьміть серйозніший приклад — новий стилістичний експеримент. Оповідання стає полігоном, на якому проходить випробування задум нового роману. Візьміть місяць, напишіть пару повістин чи й навіть велику повість та підберіть їм видавця журналу чи антології.

Хай там як, а ось мій «Палімпсест».

Оповідання, що входять до цієї збірки, я написав у проміжку між 1998 та 2008 роками. Деякі з них написано під конкретні гонорари. Принаймні до мене підходив редактор і казав: «А ти не хотів би написати мені історію про X? З мене гроші!» Проте жоден із цих проєктів не був

економічно вигідний. Гонорар служив лише виправданням. Ці історії займають діапазон від мікропрози типу «MAXOS» і до величеських «Палімпсеста» або «Стратегічного відставання», повістей, що за своєю складністю підбираються до романів. Деякі розповіді писані під специфічні запити редакторів. (Наприклад, «Антикабельник» мав вписатися в техзавдання під конкретну антологію, чия тема — історії з альтернативного світу, де наука й технології пішли іншим шляхом.) Дещо я написав, під'юджуваний власним чортиком протириччя (як сталося з оповіданням «Хіба що в Пеклі...») — бо мені кортіло і свого оповідання про оборудки з Дияволом. Дещо постало як стилістичний експеримент (за інших обставин «Хобот і дебош» міг стати початком цілого роману, натомість я обрав простіший шлях, коли сів за «Saturn's Children»). Решта створені в традиційному ключі (наприклад, «Місія надважлива» належить одному циклу з іншими історіями про Пральню, такими як «Atrocity Archives» і «The Jennifer Morgue»).

Усі вони мають спільну річ — це мій комунікаційний канал. Алло, як мене чуто? Прийом!

СТРАТЕГІЧНЕ ВІДСТАВАННЯ

○ СТРАХ БОМБИ

Коли лунає сигнал повітряної тривоги, Грегор саме годує голубів у парку.

Сутулий чоловік близько сорока, блідий і худорлявий, вбраний у темний костюм, він спершу навіть не звертає на цей звук уваги. Чоловік увесь зосереджений на птахах. Він стоїть на узбіччі бетонної доріжки, до якої зусібич підступає вогкий газон. Згори траву ніби хто притрусив цементним пилом. Запахнувши руку якомога глибше в кишеню, він дістає останні крихти черствого хліба. Брудні, почорнілі від міської гарі голуби на скалічених лапках та опецькуваті припутні в біленьких комірцях — усі однаково старанно видзьобують найменші округинки. Грегор стоїть серйозний. Що йому зчерствілий окраєць — важить птаству за єдиний харч. Боротьба за виживання у пернатих чимось схожа і на становище людства, думає він. Усе впирається в обмеженість ресурсів та критичне розташування. Усе залежить від втручання сил за межами їхнього пташиного розуміння, сил, що підкидають їм дрібки та спостерігають за подальшою боротьбою. І тут ввімкнулася сирена.

Залопотівши крилами, голуби зникають у кронах дерев. Грегор розпростується та озирає все навколо. Справа не тільки в сирені. І це не навчання: мимо по доріжці велосипедом проїжджає поліцейський та активно махає йому рукою:

— Гей, ти! Негайно в укриття!

Грегор, крутнувшись, показує йому посвідчення:

— А де найближче?

Констебль тицьнув у напрямку громадської вбиральні за тридцять кроків.

— Там є підвал. Якщо не доберетесь, доведеться ховатися за східною стіною. Якщо не добіжете, то падайте й принишкніть за найменшою перешкодою. Бігом!

Поки Грегор думав, що на це відповісти, поліцейський покотився далі на своїй тарадайці і зник удалині.

Провесна. Ранок буднього дня. І вахтер у вбиральні ставиться до тривоги немовби до знаку визнання бездоганної чистоти тутешнього фаянсу. Забачивши Грегора, він підскочив на місці й жваво повів його вниз по

гвинтових сходах. Точніше не повів, а попхав, наче курдуплистий троль у синій формі, що поповнює свої запаси в коморі.

— Три хвилини! — кричить троль. — Три хвилини й тримайтесь!

Як на Грегора, то цими днями забагато лондонців перевдягнулись у форму. Немовби дбання про свою роль у війні стримає невимовне і воно відповідатиме уявленням людей про зрозумілого ворога.

У повітрі щось двічі бахнуло, і сходовим колодязем покотилося відлуння. То мали пролетіти перехоплювачі Королівських або американських ВПС на зльоті із великої бази біля Генворта. Грегор роззирнувся: у бетонному тунелі на дерев'яних лавах сиділо пару садівників-мужлаїв, маргінальний тип із Сіті стояв, притулившись костюмом до стіни, й роздратовано крутив у пальцях сигарету, обпікаючи поглядом вивіски «ПІЛІННЯ ЗАБОРОНЕНО».

— Кляті правила, еге ж? — прогарчав він у бік Грегора.

Той усміхнувся собі тонкогубо:

— Що ж вдієш. — Угорський акцент виказував у ньому біженця. (Від чергового звукового удару задеренчали пісуари. Це про себе дала знати нова порція винищувачів.) Діловий тип — певно, його зв'язковий, Голдсміт. Грегор перевів погляд на лічильник в укритті. Його циферблат поволі крутився, говорячи про характерну відсутність радону та радіоактивного забруднення. Час знічев'я перекинутися словом-двома й виявити словесну культуру приматів. — І часто у вас тут таке?

Ім обом це зняло напругу. Він подумки хіхікнув. В очах співрозмовника Грегор мав би здаватися заморським гостем, із якогось нового володіння НАТО, куди розселили останню хвилю біженців, виплюнуту комуністами. Зважаючи на примірник газети «Телеграф» і смугастий візерунок на його краватці, він мав би вже розібратися в Грегорові.

— А хіба ви не в курсі? Ви ж сюди якось добиралися? Часто буваєте на передовій, га?

— Зараз я тут із вами в бункері, — знизав плечима Грегор. — Звідки взятися передовій на сферичній поверхні?

Він акуратно присів на лаву навпроти ділка:

— Сигарету? — запропонував Грегор.

— Чого б я став відмовлятися. — На знак примирення тип із задоволенням узяв покурити. Пару хвилин вони мовчали й чекали, чи це вже час виходити на сцену Четвертій світової, а чи це поки що її рекламний ролик.

Униз по сходах скотився новий звук — вібрування, що в ці дні означає відбій тривоги. Радянські бомбардувальники завернули додому, вкотре полоскотавши дрантивого лева попід його куцим хвостом. Махаючи руками, неначе вітряк, до них спустився туалетний троль:

— Палити в сховищі та укритті заборонено! — верещить він. — *Геть!*
Забирайтеся геть, кому кажу!

Ґрегор вертається у Ріджентс-парк, щоби покінчити з годівлею голубів та віднести назад у контору залишки вмісту свого портсигара. Ділок іще не в курсі, але на нього чекає арешт, а його англійську націоналістично-нейтралістську кліку інтернують. Тим часом Ґрегора викликають назад в Америку, у Вашингтон. Це його останній візит, принаймні в рамках поточного завдання. На припутнів чекають сутужні часи.

• ВОЯЖ

Безмісячна ніч, і велетенський почервонілий вир Чумацького Шляху ховається десь за обрієм. Світло дає лиш зла булавочка Люцифера, — за такої темряви навіть газет не почитаєш.

Медді досить багато років, щоб вона ще пам'ятала часи, коли ніч виглядала абсолютно інакше: коли в небесах чатувала темрява, а на пів неба простягалися клапті вицвілої пряжі Чумацького Шляху. Часи, коли над заокругленим горизонтом з гудінням пролітали й блимали радянські аеростати, коли в геометрії панувало число *ni*, в астрономії можна було розібратися, а серйозні чоловіки, що розмовляли з німецьким акцентом та носили окуляри з роговою оправою, збиралися летіти на Місяць. Та все змінилося 2 жовтня 1962 року. День, коли життя втратило глузд. (Звісно ж, воно втратило глузд кількома днями раніше, коли розвідники U-2 пролетіли над бетонними укріпленнями на Кубі. Та є велика різниця між гупанням черевика по трибуні ООН й криками Хрущова, мовляв, ми вас усіх поховаємо, та пласкоземельним маренням, що настало по тому, розбивши на друзки історичний процес та зануривши їх у кошмари ревізійоністської географії.)

Та вернімося до справ сьогочасних і тутешніх. Вона сидить на палубі підстаркуватого трансатлантичного лайнера, який прямує нізвідки в нікуди. Вона роздратована, бо знову десь на нижніх палубах Боб налигався з матросами та дожирає їхню дорогоцінну матеріальну допомогу. Надворі надто темно, щоб читати щоденний бортовий бюлетень — розмножені на ротаційній машині розпливчасті заголовки про події в світі, що і так тоне в кильватерному струмені корабля. До наступної пристані (пункту дозаправки десь у морі, яке гідрографи Національної адміністрації океанів та атмосфери в нападі не властивої для них дотепності прозвали Пресподнім океаном) іще мінімум два тижні, і в неї вже їде від нудьги дах.

Коли вони підписалися на цю еміграційну лотерею, то Боб навіть жартував: «Пів року в круїзі? Та ми потім з радості аж побіжимо на роботу!» Проте вона навіть уявити не могла, наскільки це плавання здаватиметься нескінченним. Вона вперше про це замислилася на четвертий тиждень без найменшої ознаки землі за бортом. За цей місяць вони подолали

відстань, більшу від ширини Тихого океану, лише двічі зупинившись біля велетенських іржавих барж, щоб поповнити запаси пального. А то ж, виявляється, тільки шоста частина їхнього маршруту до Материка F-204 Нова Айова, що максимально безглуздо розкинувся десь в океані, який замінив собою видноколо 2 жовтня 1962 року. Ще за два тижні корабель проминув Радіатори. Радіатори линули з глибин океану й сягали стратосфери. Ці чорнючі Еверести, схожі на акулячі плавці, пнулися із води, немов пороги. І за ними тропічна задуха Тихого океану поступалася субарктичній прохолоді океану Пресподнього. Лавіруючи між скелями, лайнер скидався на таргана, що потрапив в ущелину між хмарочосами. Варто було Медді кинути єдиний погляд на цих вартових міжпланетного океану, як її пробрав дрож і вона заховалася в тісній каюті на наступні два дні, поки ті брили не зникли з поля зору.

Боб усе не вгавав, усе торочив про матеріалознавців НАОА та національних інститутів, що досі не розуміли, із чого їх зроблено. Аж поки Медді не визвірилася на нього. Бо здавалося, Боб геть не розумів, що насправді це ґрати на їхній клітці. Йому ця протока дарма що широкий Ла-Манш — такі собі ворота в майбутнє. Та для Медді вона означала кінець минулому життю.

Якби ж то Боб з її батьком не сперечались. Якби ж то мама не чіплялася до неї через Боба... Медді схилилася на поручень планшира й мало не пустилася духу з переляку, коли позаду неї хтось прокашлявся.

— Перепрошую, не хотів вас потурбувати.

— Усе гаразд, — відповіла вона, роздратована, проте неохоча це демонструвати. — Я вже йшла.

— Дуже шкода. Прекрасна ніч, — зітхнув незнайомец. Він відвернувся й поставив поруч із бортиком велику валізу, клацнув її замками. — Ні хмаринки на небі. Саме час пороздивлятися зорі.

Медді уважніше його оглянула. Коротка стрижка, невелике черевце й заклопотане обличчя чоловіка років тридцяти. Він не озирався, зайнятий біля якоїсь триноги, схожої на штатив фотографа.

— Це у вас телескоп? — запитала вона, розглядаючи короткуватий циліндричний предмет у футлярі.

— Так, — чоловік ніби зніяковів. — Мене звуть Джон Мартін. А вас?

— Медді Голбрайт. — Його сором'язливість напрочуд додала їй сміливості. — На поселення? Я вас раніше не бачила.

Чоловік розпростався й закрутив гвинти на ніжках штатива.

— Ні, не на поселення. Я — дослідник. П'ять років, повне утримання і карт-бланш на дослідження нового континенту. — Він охайно задер тубус, опустив його на опору й тугіше затягнув кріплення. — Мені потрібно наставляти цю штуку в небо й вести регулярні спостереження. Взагалі-то,

я — ентомолог, але справ так багато, що, мабуть, стану й шевцем, і женцем, і на дуді гравцем.

— То вам видали цілий телескоп, справді? По-моєму, я ще ніколи не бачила жодного ентомолога.

— Жуколов з телескопом, ага, — підтакнув він. — Диво та й годі.

Заінтригована, Медді дивилася, як він прикручує на місце видошукач. Потім чоловік дістав блокнот і щось хутенько там черкнув.

— На що ви дивитесь?

— Звідси відкривається добрий вид на зорю S Золотої Риби, — відповів він. — Чули? «Сатани»? І її двох янголяток.

Медді підіймає погляд на зле булавочне світло і відводить очі, поки ті не печуть. Це зоря, але така яскрава, що навіть на відстані половини світлового року від неї лягає тінь.

— Ви про диски?

— Про них, аякже.

У нього в сумці лежить стара громіздка «броніка», що походить із часів перед тим, як Радянський Союз в один проковт поглинув Швейцарію та Німеччину. Він акуратно прикручує її до видошукача телескопа. — Інститут хоче, щоб я пів року робив їхні знімки. Нічого особливого. Кращого цей восьмидюймовий рефлектор не потягне. Позначати курс корабля на мапі. В трюмі є й більший телескоп. Коли я прибуду на місце, то вони хочуть відправити справжнього астронома, а поки що ж їх цікавлять фотографії на відстані шістдесяти тисяч миль від них. Бо їм потрібен паралакс. Щоб можна було розібратися, з якою швидкістю рухаються інші диски.

— Диски. — Для неї вони гола абстракція, але ентузіазмом Джона не можливо нехтувати. — Думаєте, вони схожі, е-е... на цей?

Вона не промовляє слова «Земля». Всім відомо, що Землі більше немає. Принаймні такої, як раніше.

— Хтозна. — Якусь хвилину він клопочеться біля незграбної касети з плівкою. — Там в атмосфері є кисень. Це ми знаємо точно. І вони чималі завбільшки. Та вони на відстані майже пів світлового року — це значно ближче від інших зір, але все ще дуже далеко для телескопів.

— Або ракет, — замислено вторує вона. — Або «спутників».

— Ніби зараз від них є толк.

Плівку заправлено. Чоловік схиляється над телескопом і наводить його на перший із дисків, за кілька градусів збоку від Сатани. (Неозброєним оком їх не роздивитися. Відбите ними світло видно тільки в телескоп.) Джон підводить на неї погляд.

— А ви пам'ятаєте наш Місяць?

Медді стенула плечима:

— Коли все сталося, я ще була маленька. Кілька разів, мабуть, бачила вночі. І вдень теж.

Він кивнув:

— Не те, що нинішні діти. Скажи їм, що колись ми жили на великій кулі, яка оберталася навколо власної осі, то вони вас ще й психом обізвуть.

— А як ви гадаєте, навіщо їм знати швидкість тих інших дисків?

— Щоби розуміти, чи настільки масивні вони, як і цей. Із чого їх може бути зроблено. І які в зв'язку з цим можна зробити висновки про їхніх творців. — Він невпевнено повів плечима. — Що толку мене питати? Я — простий жуколов. А ця штука значно... зна-а-ачно більша від жуків.

Джон хіхікнув.

— Там цілий новий світ.

Вона серйозно кивнула йому у відповідь і вперше по-справжньому його роздивилася:

— Мабуть, саме так.

• ОДВАЖНО ЙТИ ТУДИ, ДЕ ЩЕ НІХТО НЕ БУВ

— От скажи мені, товаришу полковнику, як воно там було насправді?

Товариш полковник ніяково просміявся. Йому сорок три, він усе ще стрункий, ніби який хлопчак, проте має меланхолійний вигляд, геть ніби повсюди бере з собою власну грозову хмарину.

— Та мені подих ніколи було перевести, — ніби він сам себе винуватить і стенає плечима. — Часу на себе не вистачало. Один оберт, півтори години. Що ж ви хотіли? Якщо вам і справді цікаво, то питати треба Германа. Часу в нього було більше.

— Часу, — зітхає його співбесідник і відхиляється на стільці так, що той дибиться на двох ніжках. По-справжньому старожитній стілець, безцінний оригінал часів королеви Анни, дарунок родом із дореволюційної Росії, якомусь царю абощо. — Ну, хіба не анекдот? Півтори години, два дні — це все, що ми встигли, поки нам не поміняли правила гри.

— Хто не поміняв, товаришу голово? — здивувався полковник.

— Та яка різниця хто. — Голова махнув рукою, туманно обвівши пів периметра розкішно вмебльованого кремлівського кабінету. — Справжній анекдот. Хто б то не був, а нас урятували від добрячої прочуханки на Кубі. І все через колгоспника Нікіту.

Якусь хвилину він пестив у руці чарку вина, потім випростався і поставив її недопиту на стіл. У полковника теж чарка в руках, але в ній — на знак подоланих труднощів — налито виноградний сік.

— Ці «хтосі», про яких мені йдеться, безперечно — братня соціалістична цивілізація із зірок, яка нас сюди й притягнула.

Чоловік невесело вишкірився, і його обличчя стало схоже на зморшкувату морду акули, яка зачула запах крові у воді.

— Братня соціалістична цивілізація? — невпевнено усміхнувся полковник, намагаючись зрозуміти, чи це такий жарт. І якщо так, то чи можна його розповідати іншим. Він і досі не розуміє, навіщо його викликано в особистий кабінет до голови уряду. — Нам щось про неї відомо? Ну, тобто я хотів сказати, чи можна мені про це...

— Не переживай, — гмикнув Алексей, розвіявши всі сумніви полковника. — Так, у тебе є допуск до цієї інформації. От тільки немає в нас ніякої

інформації. І це мене хвилює, Юрію Алексєйовичу. Ми робимо умовивід про цілеспрямованість цієї події, про те, що запущено рушії великого історичного процесу, але наша діалектика мовчить. Я радився зі спеціалістами, просив їх поворожити на курячих тельбухах, але всі як один, немов папуга, торочать-повторюють стару догму: «Будь-який вид розумних істот, достатньо розвинутий, щоб утнути з нами цей жарт, товаришу голово Ради Міністрів, повинен був здолати неминучий еволюційний шлях до комунізму! Тільки погляньте, що вони для нас зробили!» (Слова, до речі, належать Шкловському.) І так. Я дивлюся. І що ж я бачу? Шість міст, де не можна жити. Космічні кораблі, які не тримаються в небі. І ландшафт, який Сахаров зі своїми розгубленими розумаками не годен пояснити. Навколо нас, ма'ть їх так, чудеса, дивовижі й знаки в небі. Візьми хоча би галактику, частиною якої ми повинні були би бути, якій зараз чомусь на мільйон років більше і вона на додачу проявляє симптоми масштабних рукотворних процесів. У нашому раціональному світі не місце чудесам і дивовидам. Від них у самого *товариша генерального секретаря* розігралася ціла виразка шлунка. Ти про це знав?

Полковник аж вирівнявся в кріслі, завмерши в очікуванні кульмінаційної репліки: адже всім в СРСР відомо, коли Брежнєв говорить «жаба», квакати доводиться очільнику уряду. І ось він тут, сидить у його кабінеті та на власні очі бачить, як Алексей Косигін, голова Ради Міністрів і третя найвпливовіша людина в Радянському Союзі, переводить подих.

— Юрію Алексєйовичу, я тебе сьогодні запросив до себе, бо мені потрібно, щоб ти допоміг мені заспокоїти виразку Леоніда Ілліча. Ти в нас авіатор, герой Радянського Союзу, і що найважливіше, не тільки достатньо розумний, щоби взятися за це доручення, а й досить молодий, щоб довести його до кінця. Старі пердуни у Ставці тобі не рівня. (Закарбуй ці слова собі на носі — на нього піде чи не все життя.) Ти вже мені пробач за прямоту, але на своїй теперішній посаді ти нам потрібен, як зайцю стоп-сигнал. Погляньмо правді в очі: жодна з пташок Корольова більше нікуди не полетить, навіть з атомним двигуном на ракеті-носії, який вони зараз розробляють. — Косигін зітхнув і вирівняв плечі. — У нас більше немає необхідності в існуванні Центру підготовки космонавтів. Уже є проєкт постанови. І наступного тижня його погодять: ми згортаємо програму пілотованих польотів у космос, загін космонавтів розформовуємо, а його склад перерозподіляємо на виконання інших обов'язків.

Полковник скривився.

— Невже без цього ніяк, товаришу голово?

Косигін осушив свою чарку й удав, ніби не почув критики в його голосі.

— У нас і так дефіцит ресурсів. Проте, Юрію Алексєйовичу, ваша підготовка стане вам у нагоді, — вищирився він по-вовчому. — Ви досліджуватимете нові світи на своєму новому кораблі.

— Новому кораблі? — кивнув полковник, до нього туго доходить, немов до покаутованого: — Кораблі?

— Ну, блядь, не на коня ж тебе садовити, — гаркнув Косигін. Він кладе на бювар глянцеvu фотографію. — Час не стоїть на місці.

Полковник кілька разів кліпнув очима, намагаючись розібратися, що він бачить по центру знімка. Потайки втішений, голова уряду спостерігає за виразом його обличчя. Хто би не бачив зображене вперше — обов'язково втрачає дар мови.

— Не впевнений, що розумію, товаришу голово...

— Усе дуже просто. Тебе готували вивчати нові світи. Це тепер не можливо. Принаймні не на ракетах. Ракети тепер і до орбіти не добираються. В мене, в астрономів нервові зриви один за одним, так намагаються пояснити чому. Та всі вони згодні в одному ключовому моменті — ракети нам тепер не допоможуть. Щось не те з гравітацією, кажуть, вона навіть на зоряне світло тепер впливає. — Голова постукав пальцем по фотографії: — Зате можна скористатися ось цим. Його винайшли ми, а не чортові американці. Називається екраноплан. Більше ви не будете прикутими до землі космонавтами, ви навчитеся їх водити. То що скажете, полковнику Гагаріне?

Полковник беззвучно присвиснув крізь зуби. Він нарешті розібрався з мірилом. Схоже на гідроплан з обрізаними крилами, обабіч кокпіта — секції з реактивними двигунами. Проте ще жодна амфібія не злетіла з парою МіГів-21 на спині.

— Та він же більший від крейсера! Атомний?

— Аякже! — голова раптом припинив усміхатися. — І коштує не менше від місячного проєкту Корольова, *генерал-полковнику*. Постарайтеся його не впустити.

Приголомшений і ошелешений, Гагарін підводить погляд:

— Це для мене велика честь, товаришу, але...

— Тільки не починай, — перериває його голова уряду. — Тебе й без цього мали підвищувати в черговому званні. А от посада, яка йде до нього в навантаження, принесе тобі не меншу славу, ніж перший політ у космос. Якщо хочеш, вважай це своїм другим польотом. Але поразки я не прийму. Ця штука коштує велетенських грошей. На кону стоїть не твоя шкура, а вся наша раціональна цивілізація.

Косигін нахилився поближче:

— Десь там існують настільки розвинуті створіння, що вони облупили шкуру з нашої Земельки, наче з ягідки винограду, та розіслали

її по цьому диску. Навіть гірше: перебрали нас до найменшого атома та скопіювали, наче той американський «ксерокс». Але не тільки нас. Ти ж у курсі про існування інших материків в океанах. Ми вважаємо, що деякі з них мають своїх жителів. Інакше це все безглуздо. Так от. Твоє завдання — вийти на «Сергії Корольові», першому кораблі в своєму класі, в історичне п'ятирічне плавання. Ти відважно підеш туди, де ще ніхто з радянських людей не був, вивчатимеш нові світи, шукатимеш нові народи та встановлюватимеш із ними братерські соціалістичні взаємини. Але твоє головне завдання — дізнатись, хто побудував цю велетенську мишоловку і що ми тут робимо. Повідомити про це нас. Ми повинні це з'ясувати раніше від американців.

ЗМІСТ

Переднє слово	6
Стратегічне відставання. <i>Переклав Богдан Стасюк</i>	11
Блудна ферма. <i>Переклав Богдан Стасюк</i>	93
Іще холодніша війна. <i>Переклав Богдан Стасюк</i>	111
Сигнали Махо. <i>Переклав Богдан Стасюк</i>	167
Місія надважлива: Боб Говард. <i>Переклала Руслана Яценко</i>	171
Антикабельник. <i>Переклав Богдан Стасюк</i>	205
Хіба що в пеклі... <i>Переклав Богдан Стасюк</i>	237
Хобот і дебош. <i>Переклав Богдан Стасюк</i>	251
Палімпсест. <i>Переклав Богдан Стасюк</i>	299
Примітки	396